

Prikaz knjige

Aleksandra Pejatović i Violeta Orlović Lovren: Zaposlenost i obrazovanje posle pedesete¹

Potrebna je velika hrabrost da se, nakon četvrtine veka obeležene ratovima, sankcijama, privatizacijom, izbeglištvom, masovnim gubitkom posla i osiromašenjem, andragoški suočimo sa obrazovanjem one ciljne grupe koja je ne samo u Srbiji već i u celom regionu podnela (i još podnosi) najveću žrtvu. Dve autorke koje su demistifikovale fenomen obrazovanja posle pedesete godine u svrhu zapošljavanja i koje su se uhvatile u koštac sa ovim andragoškim tabuom su dr Aleksandra Pejatović i dr Violeta Orlović Lovren, vanredni profesor i docent na Odeljenju za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, čiju monografiju *Zaposlenost i obrazovanje posle pedesete* preporučujem pažnji ne samo stručne, andragoške javnosti već i kreatorima obrazovnih politika, ali i osobama o kojima i govori monografija – o onima sa pedeset godina i više. Monografiju, obima 266 strana, objavili su 2014. godine Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Društvo andragoga Srbije, a sačinjavaju je 236 strana osnovnog teksta, strukturiranog u četiri zasebne celine (*Predgovor, Teorijski okvir za razmatranje međuodnosa obrazovanja i nezaposlenosti, Empirijsko razmatranje međuodnosa obrazovanja i nezaposlenosti i Zaključna razmatranja i predlog mera za ublažavanje problema nezaposlenosti 50+*), rezime na engleskom jeziku, kao i spisak korišćene literature sa više od 130 upotrebljenih jedinica.

U prvoj rečenici *Predgovora* autorke nas konkretno uvode u kontekst situacije u kojoj se svi nalazimo: „U Srbiji, već duže vreme, nije lako naći prvi posao, nije lako zadržati posao i nije lako kao nezaposlen ponovo doći do posla.“ Bez „ružičastih naočara“ autorke nam predočavaju alarmantnu situaciju u kojoj se svi nalazimo, ali koja najviše pogađa „srebrne radnike“ (radnici sa 50+ godina). Među 656.120 osoba koje su 2013. godine u Srbiji imale status nezaposlenih čak

¹ Pejatović, A. i Orlović Lovren, V. (2014). *Zaposlenost i obrazovanje posle pedesete*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu i Društvo andragoga Srbije.

21,96% je starijih od 50 godina, a ono što situaciju čini težom jeste što oni kao roditelji često izdržavaju svoju nezaposlenu decu. U ovakvom kontekstu, autorke uz pomoć saradnika sprovode istraživanje na uzorku od 387 osoba koje su teška srca odgovarale na postavljena pitanja jer, kako reče jedna ispitanica, „pitanja su mi bila baš emotivno teška jer ovo je priča o mom životu“.

Druga veća celina monografije pojašnjava nam pojmove nezaposlenost i nezaposleni, predočava različite vrste nezaposlenosti, opisuje savremeni svet rada, koji predstavlja kontekst fenomenima zaposlenosti i zapošljivosti, analizira uzroke i efekte nezaposlenosti, naglašava višestruke veze između obrazovanja i nezaposlenosti i na kraju navodi i kritički ocenjuje aktivne mere tržišta rada ne ograničavajući se na teritoriju Republike Srbije, već ih analizira na globalnom nivou.

Iako je statistički gledano, od početka ovoga veka, ekonomski rast konstanta u Srbiji, ovo „jevanđelje“ ne stiže do starijih radnika: oni se teže zapošljavaju, opada broj poslova koje mogu da obavljaju stariji i davno formalno i inicijalno obrazovani ljudi, a tehnološki napredak i privatizacija ovoj populaciji deluje kao najozbiljnija pretnja. Pola veka star evropski čarobni štapić za povećanje zapošljavanja mladih, koji su kasnije i Srbi pozajmili – stimulisanje ranog penzionisanja – kao bumerang se vratio i udario u socijalne fondove uslovljavajući sada obrnut trend – povećanje starosne granice za odlazak u penziju, što je direktno rikošetiralo u planove starijih da relativno ranijim odlaskom u penziju reše svoje egzistencijalne probleme. Autorke ističu da je stvorena stereotipna slika o starijim radnicima kao pasivnim, nesposobnim za učenje i nezainteresovanim za rad, što, naglašavaju one, nažalost, postaje i deo selfa samih nezaposlenih osoba starijih od 50 godina. Međutim, na osnovu savremenih trendova i kriterijuma nije lako kvalifikovati se ni u grupu nezaposlenih, jer ova kategorija zahteva prilične aktivnosti kako bi se „ovenčali“ pomenutim statusom. Prema definiciji ILO-a, pod pojmom *nezaposleni* smatra se osoba koja u posmatranoj sedmici nije obavila nijedan plaćeni posao, nije odsustvovala sa posla na koji bi mogla da se vrati, ali je u poslednje četiri sedmice preduzimala aktivne korake u cilju nalaženja posla. Dakle, i status nezaposlenog treba „zaslužiti“, a oni koji ne preduzimaju pomenute aktivnosti smatraju se nezainteresovanim i obeshra-brenim. Autorke nam predočavaju da pojam nezaposlenosti nije jednoznačan i sam po sebi jasan i definisan pojam, već se mora dodatno pojasniti jer postoji više vrsta nezaposlenosti – frikciona, dobrovoljna, strukturna, dugoročna, prikrivena... Pejato-ović i Orlović Lovren, nažalost, potpuno ispravno konstatuju da su na tržištu rada u našoj zemlji zastupljene sve navedene vrste nezaposlenosti.

Karakteristike savremenog sveta rada, kao konteksta za ostvarivanje zaposlenosti i zapošljivosti, ne idu naruku generacijama 50+. Globalizacija, prodor informaciono-komunikacionih tehnologija, ekonomija znanja, složena podela rada, zaokret ka sektoru usluga, porast poslova za čije obavljanje su potrebni viši

nivoi obrazovanja, tendencije ka obavljanju paralelnih poslova, fleksibilni oblici radnog angažovanja i povećana mobilnost radne snage samo su neke od pomenu-tih karakteristika koje su zatekle „srebrne radnike“ nespemne, začuđene nad svetom koji im se pred očima promenio u nepovrat, ogorčene, prevarene i nemoćne.

U ovom kontekstu odnos između obrazovanja i nezaposlenosti je izuzetno kompleksan, sa velikim brojem intervenišućih varijabli, a Pejatović i Orlović Lovren su ga detaljno analizirale kroz prizmu formalnog i neformalnog obrazovanja. Autorkama deluje „kao da su starije osobe 'pogrešno' iskoristile šanse koje im je pružio formalni supsistem obrazovanja, kao i da ne koriste mogućnosti koje im danas pruža neformalni supsistem obrazovanja“. Pitanje koje s pravom postavljaju je: Usled čega se obrazovna ponuda u ovim sektorima mimoilazi sa obrazovnim potrebama starijih polaznika? Ono što očigledno „bode“ oči stručnoj javnosti, a „prelama“ se preko leđa starijih polaznika je već tradicionalna diskrepancija između zvaničnih srpskih politika koje se bave ovom problematikom i njihove implementacije. Legislativa po ovom pitanju je bogata odredbama i rešenjima, od Ustavom zagarantovanog prava na rad, preko podsticaja radnicima od 50 do 64 godine, sadržanih u *Nacionalnoj strategiji zapošljavanja 2011–2020*, u pratećem *Akcionom planu*, u *Strategiji starenja Republike Srbije*, u *Zakonu o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti*. Ono što autorkama uliva pesimizam po ovom pitanju je odsustvo garancije da će se desiti primena mera kako je to planirano, odnosno da efikasnost varira u odnosu na svaku konkretnu primenu, a posebno ističu problem borbe sa masovnom nezaposlenošću primenom aktivnih politika na tržištu rada. Ono što već sivu sliku boji u crno je odnos osoba 50+ prema aktivnim merama tržišta rada i ličnoj participaciji u pomenutim merama. Ovome naročito doprinosi pojava pratećih efekata dugoročne zaposlenosti koje, kao bukagije, vuku pripadnici ove populacije: siromaštvo, socijalna isključenost, nemogućnost zadovoljavanja osnovnih egzistencijalnih potreba. Autorke navode i alarmantne podatke dobijene na osnovu istraživanja u Hrvatskoj da pad ka siromaštvu i socijalnoj isključenosti počinje već posle prve godine od gubitka posla! Ovaj pad stvara osetne posledice po psihofizičko zdravlje parališući nezaposlene u nastojanjima da se aktiviraju po pitanju pronalaženja posla.

U trećoj strukturalnoj celini monografije predstavljeni su rezultati empirijskog istraživanja sprovedenog 2013. godine u pet gradova u Srbiji na uzorku od 387 nezaposlenih osoba starijih od 50 godina. Rezultati ovog izuzetno zanimljivog istraživanja pokazuju da su rezultati istraživanja sprovedenog u Hrvatskoj aplikativni i u našoj zemlji – period od godinu dana bez posla je period ulaska u dugotrajnu nezaposlenost, a osetno pasiviziranje u izboru strategija suočavanja sa ovim problemom se dešava posle pet godina nezaposlenosti. Žene i starije osobe češće koriste beg od problema kao strategiju rešavanja problema, čime se razlikuju

od ostatka uzorka, a minimiziranje značaja posla raste sa godinama nezaposlenosti. Sa andragoškog aspekta je posebno interesantan dobijeni podatak da viši nivo obrazovanja ispitanika ne garantuje dugoročno da neće doći do negativnih reakcija (pasivizacija i socijalna isključenost), ali ipak ispitanike održava aktivnim u nastojanju da nađu dugoročniji posao prilagođen njihovim kvalifikacijama.

U okviru istraživanja autorke su ispitale i kvalitet života nezaposlenih osoba starijih od 50 godina i dobile očekivane, poražavajuće rezultate: život u teškim materijalnim uslovima, prihodi u domaćinstvu su nedovoljni i nesigurni, lečenje im je otežano, ne postoji mogućnost unapređenja života, a značajan je i stepen socijalne isključenosti. O tome govori i zadovoljstvo, odnosno nezadovoljstvo ispitanika određenim životnim domenima: najmanje su zadovoljni ukupnim prihodima domaćinstva, poslom i ekonomskim stanjem u zemlji, a najzadovoljniji sopstvenim moralnim likom, decom i porodicom. Nažalost, vrlo retko nezaposlenost deluje kao okidač za aktuelizovanje novih snaga za prevazilaženje životne situacije u kojoj su se našli.

Na kraju, Pejatović i Orlović Lovren zaključuju da se dugoročna nezaposlenost „nepovoljno odražava na sve segmente individualnog i socijalnog života pojedinca, pri čemu postoji slaba spremnost ispitanika za participaciju u postojećim programima i aktivnostima obrazovnog karaktera, projektovanim u cilju prevazilaženja problema nezaposlenosti“. Ipak, autorke zadržavaju andragoški optimizam, uverene da su primena koncepcije celoživotnog učenja, zatim uvid u postavke modernih teorija profesionalnog razvoja, poštovanje politike zapošljavanja i aktivnog starenja i naglašavanje vrednosti radnog iskustva i potencijala za mentorstvo koje imaju stariji radnici samo neki od argumenata koji govore o potrebi redefinisavanja pristupa pospešivanja zaposlenosti, kao i mera koje bi trebalo da dovedu do toga. Autorke ne ostaju samo na opštim mestima o potrebi „redefinisavanja mera“ već kao vlastiti doprinos procesu borbe protiv nezaposlenosti i, što je još važnije, njene prevencije predlažu listu od 19 mera koje bi trebalo da ublaže ne samo nezaposlenost već i brojne negativne aspekte koji su sa njom povezani, a na koje autorke upozoravaju.

Svojom aktuelnošću, širinom, beskompromisnošću, kritičkim i prokreativnim odnosom prema predmetu proučavanja, ali i ljudskim odnosom i empatijom usmerenim na ispitanike istraživanja, monografija *Zaposlenost i obrazovanje posle pedesete* bi morala biti prihvaćena kao nezamenljivo andragoško štivo, namenjeno ne samo stručnoj već i široj javnosti, koja služi kao katalizator razumevanja problema koji se nalazi svuda oko nas. Stoga mi je posebno zadovoljstvo da ovu monografiju preporučim pažnji svima koji ne zatvaraju oči pred problemom nezaposlenosti i obrazovanja posle pedesete godine života, već su spremni na hvatanje u koštac sa njim, hrabro se upuštajući u nepoznato.

Jovan Miljković